

CENGİZ AYTMATOV’UN ANLATILARINDA SU İLE ÖZDEŞLEŞME

Murat Aybirdi

- Bilindiği üzere su, yaşamın devam ettirilmesinde hayati bir önem taşımaktadır. Bu özelliğinden dolayı mitolojilerde, destanlarda, efsanelerde, tasavvufta önemli bir imge olarak sıkça kullanılmıştır. Dünyanın yaratılışı konusundaki mitolojilerde -gerek Türk mitolojilerinde gerekse yabancı mitolojilerde- su, yaşamın kaynağı olarak kabul edilmektedir. Hiçbir şey yokken su vardı, denilmektedir. Farklı dine mensup çoğu millette su; hayatın yenilenişini, yeniden doğuşu, saf ve temizliği, günahlardan arınmayı ifade eder olmuştur.

“Suda yıkanma; hayati yenilemeyi, yeniden doğuşu, insanın günahlardan arınmasını ve ilk yaratılışını, dünyaya gelişi anındaki temizliğine kavuşmasını simgeler.”¹

Su, milletlerin hayatlarında derin izler bırakan sözlü ve yazılı anlatılarda kendine hep yer bulmuştur. Türk edebiyatında da İslamiyet’ten önceki sözlü ve yazılı ürünlerden bu yana su, çeşitli kavramları simgeleyecek şekilde sıkça tercih edilmiştir. Hatta kimi anlatılarda suyun kutsallaştırıldığı da olmuştur. Türk ve dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan Cengiz Aytmatov, bu imge üzerine yoğunlaşmış; kimi zaman anlatılarının merkezine bu kavramı oturmuştur. Aytmatov’da su, çoğu zaman yaşama sevinci ve hayata bağlılıktır. Anlatı kahramanları, kendilerini su ile özdeşleştirmekte ve özgürlüğü, sonsuzluğu ruhunda hissetmektedir. Bu kahramanlar, yaşadıkları bölgedeki ırmaklarla, nehirlerle, göllerle kimi zaman söyleşir kimi zaman sırlarını paylaşır, bir yerde su ile bütünleşir. Yazarın *Gün Olur Asra Bedel* romanında; roman kahramanları Yedigey ile Abutalip arasındaki vedalaşmayı ortaya koyan şu duygusal ifadeler, suyun âdeta miras bırakıldığını gözler önüne serer:

1 Nimet Yıldırım, “İran Mitolojisinde Su, Su ile İlgili Kutsallar ve Törenler”, *Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Dergisi*, İstanbul 2008, s. 12.

“Son anda Yedigey ile kucaklaşabilmişti Abutalip. Bir an ıslak, kıllı yanaklarıyla birbirlerine yapışarak kaldılar. Yürekleriyle, ruhlarıyla, kafalarıyla bir olmuşlar gibi anlıyorlardı birbirlerini. Onlara denizi anlat, diye fısıldadı Abutalip. Bu, onun son sözleri oldu. Yedigey anlamıştı. Çocuklarına Aral’ı anlatmasını istiyordu ondan.”²

Bu ifadeler, anlatı kahramanlarının Aral’la ne kadar özdeşleştiklerinin önemli bir göstergesidir. Aral, bir bakıma anlatı kahramanlarından olan Abutalip’tir. Çocukları Aral’ı anladıklarında aslında babalarını anlamış olacaklardır. Baba özleminin ateşini Aral ile dindirecekler; baba kokusunu, baba sıcaklığını Aral’ın sıcak sularında arayacaklardır. Yukarıdaki vedalaşmada Abutalip, çocuklarını bir daha göremeyeceğini sezmiştir.

“Akdoğan bakışlı Müfettişin alıcı bir kuş gibi yakalayıp ölüme götürdüğü Abutalip, bu yüzden Yedigey’e çocukları için ‘Onlara gölü anlat.’ der. Ölümün eşliğindeki insan, Aral’ın temsil değerinde yeniden var olacağına inanmaktadır. Bu yönüyle Aral, roman kahramanlarını daima kendine çeken, zihinlerindeki yitik cennet tasarımıdır.”³

Aral Gölü, Cengiz Aytmatov’un anlatılarında sadece bir su yığınının ibaret olarak değerlendirilmemelidir. Aral; anlatı kahramanlarının bütün sevinçlerini, mutluluklarını, özlemlerini ve sevdalarını paylaşmıştır. Aral’da bir geçmiş vardır. Anlatı kahramanlarının çocuklukları, gençlikleri, acıları ve sevinçleri Aral’a sinmiştir. *Gün Olur Asra Bedel* romanının kahramanları Yedigey ve Kazangap’ın sıkı dostluklarının en önemli sebebi, ikisinin de Aral çevresinde yaşamış olmalarıdır.

“Kazangap’ın ölümünden az önce, ilkbaharda, doğup büyüdükleri yeri görmek için oraya gitmişlerdi. Yedigey, ihtiyar Kazangap’ın dünya gözüyle onları son bir defa daha görmek, Aral’la vedalaşmak istediğini şimdi daha iyi anlıyordu.”⁴

Görüldüğü üzere Aral, sadece bir su yığını değildir artık. Anlatı kahramanlarının sonsuzluğa giderken son bir kez daha görmek istedikleri bir dosttur. Romanın ilerleyen bölümünde Aral’ı görmek için giden roman kahramanlarını bir sürpriz beklemektedir: Artık Aral’ın suyu iyice çekilmiştir. Aral, bir tükenişin eşliğindedir ancak tükenen sadece Aral değildir. Tükenen, aynı zamanda anlatı kahramanlarından Kazangap’ın da yaşamıdır. Kahraman, artık bir tükenişin kıyısında dolaştığının farkına varmıştır. Bu durumu şu cümlelerle dile getirir:

2 Cengiz Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel*, Elips Yayınları, Ankara 2007, s. 219.

3 Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Özkan Matbaacılık, Ankara 2004, s. 179.

4 Cengiz Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel*, Elips Yayınları, Ankara 2007, s. 277.

“Dünya kuruldu kurulalı Aral vardı, şimdi o bile kurduğuna göre insan ömrünün lafı mı olur? Öldüğüm zaman beni Ana Beyit'e gömmeni istiyorum Yedigey. Aral'a gelince bu, onu son görüşüm olacak.”⁵

Gün Olur Asra Bedel romanında Aral'ın üstlendiği rolü, *Selvi Boylum Al Yazmalım* romanında Issık Göl üstlenir. Anlatı kahramanlarından İlyas, Issık Göl ile sevgilisini özdeşleştirir. Issık Göl ile vedalaşan kahraman, aslında sevgilisi (Aysel) ile vedalaşmaktadır. Issık Göl; İlyas'ın tükenmemiş sevdasıdır, şarkısıdır, yüreğine gömmek zorunda kaldığı sevdasının en önemli şahididir. Romanın sonunda İlyas, Issık Göl ile vedalaşır, yüreğindeki sevdayı Issık Göl'ün mavi sularına gömer ve Issık Göl'ün serin sularında Aysel'i hisseder. Roman, şu duygusal cümlelerle son bulur:

“... İyi günler hey Issık Göl, sonu getirilmedik şarkım benim. Seni, mavi suların ve sarı kıyılarınla alır götürürdüm benimle. Ama elde değil, sevdiğim insanın aşkını götüremediğim gibi seni de yerinden asla kıpırdatamam. İyi günler Aysel! İyi günler benim al yazmalı selvi boylum! İyi günler sevgilim! Sana mutluluklar...”⁶

Görüldüğü üzere bu vedalaşma yürek burkmaktadır. Bu burukluğun derecesini artıran aslında Issık Göl'dür çünkü *deniz kıyısındaki vedalaşma, vedalaşmaların hem en yürek parçalayıcısıdır hem de en yazınsalıdır.*⁷

Aytmatov'un anlatı kahramanlarının ırmakla, gölle, denizle kısacası “su” ile aynileştiği, bütünleştiği eserlerinden biri de *Beyaz Gemi*'dir. Bu anlatıda; Enesay (Anasay) çevresinde yaşayanlar, Enesay (Ana-Irmak, Yenisey) için türküler yakmışlardır. Enesay, anlatı kahramanları için dert ortağıdır ve aziz bir yurttur. Bu kahramanlar, özgürlüklerinin sınırlarının Enesay'ın sınırlarıyla eş değer olmasını isterler. Onların en büyük dertleri, sıkıntıları ve sevinçleri Enesay ile vücut bulmuştur. Bu durum, romanda Enesay için yakılan şu türküde kendini net bir şekilde gösterir:

“Senden geniş ırmak mı olur Enesay / Senden güzel ana toprağı mı var Enesay / Senden derin keder mi olur, Enesay / Senden daha özgür hayat mı var Enesay”⁸
Anlatı kahramanlarının kendilerini bir nehirle özdeşleştirdiği bu türkü için A. İhsan Kolcu, şu çıkarımda bulunur:

“Bu türküde insanla toprağın, insanla ırmağın, insanla gölün, kısacası insanla tabiatın kederlerinin aynileştiği, toprakla insanın barışık olduğu duygusu

5 *Age.*, s. 277.

6 Cengiz Aytmatov, *Selvi Boylum Al Yazmalım*, Elips Yayınları, Ankara 2008, s. 112.

7 Gaston Bachelard, *Su ve Düşler: Maddenin İmgelemi Üzerine Deneme*, Çev.: Olcay Kunal, YKY, İstanbul 2006, s. 89.

8 Cengiz Aytmatov, *Beyaz Gemi*, Elips Yayınları, Ankara 2007, s. 51.

hâkim kılınmış, ırmakla insanların ilişkisi, ana- evlat bağlamında dikkatlere sunulmuştur.”⁹

Görüldüğü üzere Aytmatov’un anlatı kahramanları; bütünleştikleri ırmaklardan, göllerden ayrı kalamamaktadırlar. Çocukluklarını, gençliklerini çevresinde geçirdikleri; sevdalarını, yalnızlıklarını, hayata bakışlarını paylaştıkları ve kimi zaman kutsallaştırdıkları bu göllerle sık sık dertleşirler. Bu dertleşme, kimi zaman duygusal vedalaşmalara dönüşür. Yazarın *Gün Olur Asra Bedel* romanında Aral’dan ayrılmak zorunda kalan Yedigey’in içinde bulunduğu çıkmaz, şu ifadelerle okuyucuya hissettirilir:

“Aral’ın kıyısından kupkuru, ölü bir bozkıra geliyordu ve orada kalacaktı. Dayanılacak şey miydi bu?”¹⁰

Kaynaklar

Akmataliyev, Abdilcan, *Cengiz Aytmatov’un Dünyası*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Aytmatov, Cengiz, *Hakkında Notlar*, Çev. Orhan Söylemez, *Kardaş Edebiyatlar*, S 28, Erzurum 1995.

_____, *Beyaz Gemi*, Elips Yayınları, Ankara 2007.

_____, *Cemile*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003.

_____, *Gün Olur Asra Bedel*, Elips Yayınları, Ankara 2007.

_____, *Cengiz Han’a Küsen Bulut*, Elips Yayınları, Ankara 2007.

_____, *Selvi Boylum Al Yazmalım*, Elips Yayınları, Ankara 2008.

Bachelard, Gaston, *Su ve Düşler: Maddenin İmgelemi Üzerine Deneme*, (Çev.: Olcay Kunal), YKY, İstanbul 2006.

İnan, Abdulkadir, *Makaleler ve İncelemeler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.

Kolcu, Ali İhsan, *Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum 2008.

_____, *Bozkırdaki Bilge: Cengiz Aytmatov*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum 2008.

Korkmaz, Ramazan, *Aytmatov Anlatılarında Ötekeleşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Özkan Matbaacılık, Ankara 2004, s. 179.

Söylemez, Orhan, *Cengiz Aytmatov: Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler*, Karam Yayınları, Ankara 2002.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi 1*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

Yıldırım, Nimet, “İran Mitolojisinde Su, Su ile İlgili Kutsallar ve Törenler”, *Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Dergisi*, İstanbul 2008.

9 Ali İhsan Kolcu, *Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum 2008, s. 19.

10 Cengiz Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel*, Elips Yayınları, Ankara 2007, s. 91.